

ЛАБЕНСЬКА Л. Л.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський
гуманітарний університет)

ЗАСЛОНОВА К. О.,
студентка юридичного факультету
(Дніпропетровський
гуманітарний університет)

УДК 34.023

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ: ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення щодо захисту та підтримки закордонних українців за межами території України. Порядок, умови отримання та припинення статусу закордонного українця та його переваги.

Ключові слова: закордонний українець, конституційно-правовий статус, українське етнічне походження, права і свобода, переваги та обов'язки.

В статье проанализировано нормативно-правовое обеспечение по защите и поддержке заграничных украинцев за пределами территории Украины. Порядок, условия получения и прекращения статуса иностранного украинца и его преимущества.

Ключевые слова: заграничный украинец, конституционно-правовой статус, украинское этническое происхождение, права и свобода, преимущества и обязанности.

In the article analyzes the regulatory support for the protection and support of foreign Ukrainians outside Ukraine. Order conditions for obtaining and termination of the status of foreign Ukrainians its advantages.

Key words: foreign Ukrainian, constitutional and legal status, Ukrainian ethnicity, rights and freedom, benefits and responsibilities.

Вступ. Держава Україна має одну з найчисельніших діаспор у світі, тому зацікавлена у всебічному розвитку відносин із закордонними українцями, включаючи їх повернення на батьківщину і реінтеграцію в українське суспільство. Це зумовлює необхідність визначення конституційно-правового статусу зазначених осіб у законодавстві України. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблено: 4 березня 2004 року прийнято Закон України «Про правовий статус закордонних українців», а пізніше затверджено підзаконні нормативно-правові акти, спрямовані на створення механізму його реалізації, та внесено відповідні зміни до інших законів [2].

Постановка завдання. Дослідити законодавче закріплення конституційно-правового статусу закордонних українців, права і свободи, обов'язки та переваги під час набуття статусу закордонного українця.

Результати дослідження. На сьогодні в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, якими регулюється статус закордонних українців, забезпечуються реалізація їх прав та закріплюються обов'язки, а саме: Конституція України, Закон України «Про закордонних українців», Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про імміграцію», Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця». Проте Україні бракує державного органу, здатного ефективно координувати політику з питань закордонних українців [4].

Аналіз сучасної наукової літератури показав, що нині лише деякі автори розглядають на сторінках своїх наукових праць питання правового статусу закордонних українців. Однак подібний стан справ не можна визнати задовільним, хоча б з огляду на те, що немає окремої статті, яка закріплювала б законодавчу основу визначення правового статусу зазначених осіб у законодавстві України [3].

Таким чином, надзвичайної наукової актуальності та практичної користі набуває подальше дослідження правового статусу закордонних українців, що і є основною метою статті.

Нині Україна визнає свою діаспору, тобто всю сукупність закордонних українців, «невід'ємною частиною світової української спільноти», проте такий статус не є для них автоматичним. Це впливає з національного законодавства та міжнародно-правових зобов'язань України [1].

Одним із важливих конституційних обов'язків України як держави, закріпленим у статті 12 Конституції України, є задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави. Держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків із батьківщиною та поверненню їх в Україну [5].

На розвиток цієї норми було прийнято Закон України «Про закордонних українців». Стаття 1 відповідно до закону регламентує, що закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або походить з України.

Українське етнічне походження – це приналежність особи або її предків до української нації і визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Вважаємо не виправданим відсутність будь-якої згадки в Конституції України про права закордонних українців. Наприклад, у частині другій статті 5 Конституції Республіки Словенія встановлено, що словенці, які не мають словенського громадянства, можуть користуватися в Словенії особливими правами і перевагами [6].

У науковій літературі вже наголошувалося на недоліках Закону України «Про закордонних українців», серед яких називалися такі: відсутність у ньому визначення терміна «правовий статус закордонного українця», відсутність того, що держава бере на себе зобов'язання поетапно збільшувати «статутний набір прав» закордонних українців як реалізації політики зміцнення їх правового зв'язку з історичною батьківщиною; відсутність у зазначеному законі тези про те, що, повернувшись на історичну батьківщину, етнічні українці-іноземці мають право отримати громадянство за спрощеною процедурою [3].

Основними особливостями, які відрізняють сьогодні правовий статус закордонного українця від правового статусу іноземців та осіб без громадянства, є порядок в'їзду і перебування на території України, а також процедура спрощеної імміграції в Україну [12].

Деякі фахівці вважають, що закріплення правового статусу закордонного українця ускладнюється тим, що представники діаспори, як правило, є громадянами інших держав. Тобто вони мають сталий правовий зв'язок із країною свого громадянства, з од-

ного боку, та є іноземцями для України – з другого. Тому статус закордонного українця повинен розглядатися крізь призму статусу іноземця, осіб без громадянства, оскільки подвійне громадянство Україна не визнає законодавчо [1].

Особливості прав та свобод, переваги та обов'язки набуваються особою під час отримання статусу закордонного українця. В'їзд в Україну та виїзд з України закордонних українців здійснюються відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [8]. При цьому закордонні українці – громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, мають право на безкоштовне оформлення багаторазової візи для відвідання України без подання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на основі посвідчення закордонного українця, якщо закордонний українець є громадянином держави, з якою Україна має візовий режим.

Умовами для надання статусу закордонного українця, згідно зі статтею 3 Закону України «Про закордонних українців», є:

1. українська самоідентифікація;
2. українське етнічне походження або походження з України;
3. письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця;
4. досягнення особою 16-річного віку;
5. відсутність громадянства України.

Українське етнічне походження або походження з України заявник підтверджує відповідними документами або свідченнями громадян України, закордонних українців чи громадських організацій закордонних українців [7].

Закордонний українець може іммігрувати в Україну для постійного проживання за умови отримання в установленому законом порядку дозволу на імміграцію для постійного проживання поза межами квот на імміграцію. Це правило поширюється не тільки особисто на закордонного українця, а на подружжя та його дітей у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України. Зазначене право закріплено в статті 8 Закону України «Про закордонних українців» [7]. Вказане положення певною мірою полегшує імміграцію в Україну етнічних українців, які отримали статус закордонного українця, оскільки квоти на імміграцію в Україну в цілому не є високими.

Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як і громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією України, законами держави чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України стаття 9 Закону України «Про закордонних українців» [7]. Особи, які бажають отримати статус закордонного українця, подають відповідні заяви до закордонних дипломатичних установ України або безпосередньо до Міністерства закордонних справ України, а за кордоном – до дипломатичних установ України за формою встановленою Кабінетом Міністрів України [10]. У разі позитивного рішення щодо надання статусу закордонного українця національна комісія видає особі посвідчення встановленого зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Рішення про надання, відмову або припинення статусу закордонного українця приймає Національна комісія з питань закордонних українців, яка створюється при Кабінеті Міністрів України. До складу цієї комісії входять представники центральних органів виконавчої влади, народні депутати України (за згодою), представники адміністрації Президента України, а також громадських організацій, які опікуються питаннями закордонних українців, з правом дорадчого голосу [7].

Відповідно до статті 6 Закону України «Про закордонних українців» [7] підставою для відмови в наданні статусу закордонного українця особі є:

1. Дії, вчинені особою, які суперечать інтересам національної безпеки України;
2. Подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів для отримання відповідного статусу;

3. Порушення інших вимог, передбачених Порядком про оформлення і видачу посвідчення закордонного українця.

Підстави припинення статусу закордонного українця згідно зі статтею 7 Закону України «Про закордонних українців»:

1. У разі подання особою відповідної заяви з дня її реєстрації в Національній комісії;
2. У разі набуття закордонним українцем громадянства України;
3. Якщо цього статусу було набуто внаслідок подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів;
4. Якщо протягом шести місяців із дня зміни імені, прізвища, громадянства або місця проживання особа не повідомила про це Міністерство закордонних справ України або дипломатичну установу України за кордоном;
5. Якщо особа вчинила дії, зазначені в статті 6 цього закону.

Рішення про припинення статусу закордонного українця може бути оскаржено в Національній комісії з питань закордонних українців.

Особа, статус закордонного українця стосовно якої було припинено згідно з пунктами 3 і 5 частини першої цієї статті, не має права на поновлення цього статусу [7].

Отже, на основі зазначеного можна дійти висновку, що законодавство України чітко розмежує і встановлює принципи, причини й умови набуття, припинення чи відмови в наданні статусу закордонного українця і порядок оскарження висновків щодо припинення статусу закордонного українця.

Особа, яка отримала статус закордонного українця, одержує відповідне посвідчення про такий статус (воно є документом, але не замінює паспорт). Таке посвідчення (його зразок, порядок надання, виготовлення та анулювання встановлюються Кабінетом Міністрів України) видається терміном на 10 років із подальшою його перереєстрацією частина 5 статті 5 Закону України «Про закордонних українців» [7].

Недоліки у розвитку законодавчої бази з питань правового статусу закордонних українців пов'язані з тим, що в Україні відсутній документ засадничого характеру, що визначав державну політику в означеній сфері суспільних відносин [3].

Вважаємо, що проблема могла б бути вирішена шляхом затвердження Верховною Радою України Концепції національної політики щодо закордонного українства. Вона має містити чіткі орієнтири вдосконалення національного законодавства з питань правового статусу закордонних українців, що дозволить їй стати основою його розвитку, а також сприяти вдосконаленню системи і діяльності державних органів, на які покладено його виконання.

Що стосується оформлення посвідчення закордонного українця, то українське законодавство встановлює державний збір за оформлення документа, затверджений Кабінетом Міністрів України в розмірі, еквівалентному 10 доларам США, що закріплено в частині 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» [10].

Процедура прийняття рішення щодо надання статусу закордонного українця розглядається Національною комісією з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України. Розгляд заяви на отримання статусу закордонного українця проводиться в термін до 90 днів із дня реєстрації заяви в національній комісії, приймається рішення про надання або відмову в наданні такого статусу відповідно до частини 5 статті 2 Закону України «Про закордонних українців» [7].

Що ж стосується захисту прав і законних інтересів закордонних українців, які відображено в статті 10 Закону України «Про закордонних українців», то органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечувати реалізацію прав закордонних українців під час їх перебування в Україні, а також за видатні заслуги перед Україною закордонні українці можуть бути нагороджені державними нагородами України.

Також у законодавстві закріплено гарантії співпраці із закордонними українцями, до яких входять такі сфери: культура, освіта і наука, телебачення і радіомовлення, виконання яких контролює Кабінету Міністрів України та центральні органи виконавчої влади [7].

Оскільки Україна має вбачати в закордонних українцях не лише об'єкт державної уваги, а й суб'єкт тісної співпраці, потребує подальшого вдосконалення координація дій органів державної влади та провідних осередків закордонних українців [9].

Щодо питання збереження національно-культурної самобутності закордонних українців важлива роль належить українським школам, студіям, культурно-мистецьким центрам, просвітницьким товариствам. Їх кількість у місцях компактного проживання закордонних українців є вкрай недостатньою. Залишаються невирішеними питання підготовки фахівців для викладання в українських школах і центрах, забезпечення українськими підручниками, відповідними навчально-інформаційними та методичними посібниками, інвентарем.

Проте вважаємо за необхідне окреслити сучасні труднощі в задоволенні інформаційних потреб закордонних українців, а саме: отримання ними достовірної інформації про Україну з першоджерел. Це стосується, зокрема, можливості широкого доступу до українських засобів масової інформації, висвітлення проблем закордонного українства [9].

Сприяти забезпеченню прав та інтересів закордонних українців, а також визначати напрями діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цій сфері покликана Національна концепція співпраці із закордонними українцями, затверджена Указом Президента України № 875/2006 від 13 жовтня 2006 року, у якій зазначається, що ця концепція спрямована на реалізацію положень Конституції України, законів та міжнародних договорів України щодо задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, сприяння забезпеченню прав та інтересів закордонних українців, а також визначає напрями діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цій сфері, а також зазначено, що реалізація концепції сприятиме залученню закордонних українців до суспільного життя України та ефективному використанню їхнього інтелектуального, духовного та культурного потенціалу в інтересах України й українського суспільства [11].

Висновки. Щодо співвідношення понять «правовий статус закордонного українця» та «конституційно-правовий статус закордонного українця» вважаємо, що останній є галузевим різновидом першого поняття. Поряд із конституційно-правовим статусом закордонного українця можна говорити про його адміністративно-правовий статус тощо. Конституційно-правовий статус закордонного українця не співпадає повністю з конституційно-правовим статусом іноземця чи особи без громадянства, оскільки чинним законодавством України закордонним українцям надано додаткові права, зокрема, стосовно в'їзду в Україну, імміграції до неї тощо. У цьому разі йдеться про конституційно-правовий статус закордонних українців як особливий вид конституційно-правового статусу іноземців чи осіб без громадянства. Національне законодавство, що визначає конституційно-правовий статус закордонних українців в Україні, потребує вдосконалення. Недоліком статті 26 Конституції України є відсутність у ній положення про право іноземців та осіб без громадянства отримати на умовах і в порядку, встановлених законом, статус закордонного українця.

Список використаних джерел:

1. Білозір О.В. Зміст правового статусу діаспори за національним законодавством / О.В. Білозір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2421/>.
2. Лиска І.Г. Конституційно-правовий статус закордонних українців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.02.12 «Конституційне право; муніципальне право» / І.Г. Лиска ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ru/catalog/view/6/344/9101.html>.

3. Лиска І.Г. Удосконалення законодавства про статус закордонних українців / І.Г. Лиска // Науково-практична Інтернет-конференція (04.10.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=96:2011-10-05-04-49-07&catid=14:-2&Itemid=10&lang=ru.
4. Сич О.М. Урядовий портал. Прес-служба Віце-Прем'єр-Міністра / О.М. Сич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247560198&cat_id=244276429.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Конституція Словенії від 23 грудня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shirakcentre.org/hy/sahmanadrutyunner/286-shirak-centre>.
7. Закон України «Про закордонних українців» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 343. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1582-15>.
8. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
9. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – Ст.100. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1807-vi>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» № 1531 від 17.11.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1531-2004-п>.
11. Указ Президента України «Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями» № 875/2006 від 13.10.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875/2006>.
12. Конституційне право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/2010-12-18-14-34-28/269-konstitutsijne-pravo-ukrayini-kolisnik-barabash/8615-rozdil-6-konstitutsijni-prava-svobodi-ta-obovjazki-ljudini-i-gromadjanina.html?start=9>.

